

*Толстова А.В.,**к.е.н., доцент,**доцент кафедри економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом,**Український державний університет залізничного транспорту**Огненна Х.В.,**магістр,**Український державний університет залізничного транспорту*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті досліджено теоретичні основи інноваційного розвитку підприємств, визначено основні принципи та вимоги до формування механізму інноваційного розвитку. Розроблено модель механізму інноваційного розвитку промислового підприємства, яка на основі оцінки інноваційного потенціалу, виділення принципів та інструментів розвитку в умовах розвитку інтеграційних процесів дає змогу перетворити інноваційний потенціал підприємства в інноваційний капітал.

Ключові слова: промислове підприємство, інноваційний розвиток, механізм інноваційного розвитку.

Постановка проблеми. Необхідною умовою ефективного функціонування промислових підприємств є розробка принципово нових моделей розвитку підприємства, які ґрунтуються на гармонійному поєднанні поточної виробничої діяльності з потенційними можливостями майбутнього економічного розвитку на базі використання прогресивної техніки та технології, впровадженні новітніх систем управління підприємством, комплексному підході до розроблення та впровадження нововведень, забезпечення прогресивних інноваційних змін та переорієнтації на інноваційний тип розвитку.

Сьогодні вітчизняні підприємства зіткнулися із серйозною проблемою у сфері інноваційного розвитку. Основні труднощі були викликані відмовою фінансування науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи з боку держави, що призвело до тимчасового заморожування цього виду діяльності підприємств. Перехід підприємств на самофінансування, залучення вітчизняних та іноземних інвесторів спонукало до інноваційної діяльності підприємств. Окрім того, керівники промислових підприємств усвідомили, що стратегічне планування у сфері інновацій є основним елементом підвищення ефективності діяльності фірми в ринкових умовах господарювання. У зв'язку із цим частину внутрішніх інвестицій стали спрямовувати на інноваційний розвиток підприємства. Проте інновації вимагають не тільки значних інвестицій, але й ефективного управління для отримання позитивного результату від їх застосування. У таких умовах забезпечення розвитку промислового підприємства необхідно здійснювати шляхом формування ефективного механізму інноваційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інноваційного розвитку національних підприємств, формування стратегії розвитку займалися багато вчених, серед яких: Анискин Ю.П., Богданов А.А., Гальперін С.Б., Кеневич Е.С., Геєц В.М., Глазкова Ю.С., Дикань В.Л., Коваленко О.В., Колоколов В.А., Кувшинов М.С., Бажанова М.И., Левченко Ю.Г.,

Платонова И.В., Горковенко Е.В., Путінцев А.В., Свечникова В.В., Череп А.В. та ін. [1–16]. Однак в умовах поглиблення кризових явищ залишається відкритим питання переходу на інноваційний розвиток енергоремонтних підприємств.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних основ формування механізму інноваційного розвитку та розробці моделі механізму інноваційного розвитку промислового підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день в економічній літературі не вироблено єдиний концептуальний підхід до трактування сутності поняття «механізм інноваційного розвитку». Аналіз доступних літературних джерел дав змогу зробити висновок про те, що такі економісти, як Глазкова Ю.С. та Колоколов В.А. [5; 9], отожднюють термін «механізм інноваційного розвитку» з терміном «інноваційний механізм», а Свечникова В.В. [14], трактуючи зміст даної категорії, не враховує специфіку, природу, цілі і завдання інноваційного розвитку господарюючого суб'єкта.

Під механізмом інноваційного розвитку промислового підприємства слід розуміти сукупність (комплекс) взаємопов'язаних елементів, що дають змогу регулювати і стимулювати проведення послідовності впорядкованих і незворотних змін у рамках підприємства шляхом здійснення цілеспрямованих перетворень інноваційного характеру в різних сферах його діяльності.

Результатом застосування даного механізму буде досягнення такого рівня інноваційного розвитку, який дасть підприємству змогу здійснювати свою діяльність у зовнішньому середовищі найкращим чином порівняно з конкурентами за показниками, істотними в поточній і прогнозованій ринкових ситуаціях.

Ефективність формування механізму інноваційного розвитку визначається принципами, покладеними в основу його побудови. Побудова будь-якого раціонального механізму в рамках діяльності господарюючого суб'єкта має ґрунтуватися на принципах, установлених ще Богдановим А.А. [2], Фатхутдіновим Р.А. [15], Гальперіном С.Б., Кеневич Е.С. [3], Аніскіним Ю.П. [1], Глазковою Ю.С. [5] та ін. [10]:

1. Принцип сумісності, який орієнтує на відбір певних елементів і зв'язків, завдяки яким їх сукупність перетворюється в систему, що володіє ознаками, відсутніми у складниках її елементів.

2. Принцип актуалізації передбачає виявлення всіх можливих функцій елементів системи і зв'язків між ними, встановлення їх кількісної та якісної визначеності і свідоме підтримання даних зв'язків для досягнення поставленої перед підприємством мети. Цей принцип інакше називають принципом відповідності. Він визначає ступінь результативності механізму.

3. Принцип зосередження полягає в підпорядкуванні окремих функцій здійснення основної системної функції.

4. Принцип лабільності означає свідоме підтримання процесу, що відбувається в розвитку системи, підвищення рівня її організованості.

5. Принцип збалансованості зводиться до оптимального розподілу обмежених ресурсів, необхідних для здійснення інноваційного розвитку, з метою ліквідації виникаючих диспропорцій.

6. Принцип прискорення означає інтенсифікацію науково-технічного прогресу (появу нових видів продуктів, процесів, технологій і т. п.) під впливом зростання й ускладнення суспільних потреб.

7. Принцип безперервності передбачає орієнтацію господарюючого суб'єкта на безперервний, стійкий, якісний рух уперед для забезпечення його стабільного розвитку.

8. Принцип адаптивності полягає у забезпеченні гнучкості створюваного механізму інноваційного розвитку відповідно до динаміки внутрішнього і зовнішнього середовища господарюючого суб'єкта.

9. Принцип економічної ефективності передбачає створення економічно виправданого механізму інноваційного розвитку підприємства.

Основними вимогами, що висувуються до побудови механізму інноваційного розвитку підприємства, є такі [10]:

- механізм інноваційного розвитку підприємства повинен бути представлений у вигляді точної логікоструктурної схеми (від визначення потреби в інноваційному розвитку до розрахунку показників, що дають змогу оцінити ефективність обраної моделі);

- необхідно акцентувати увагу на інноваціях у всіх сферах діяльності підприємства (технічної, технологічної, організаційної, управлінської та ін.);

- в основу побудови механізму повинен бути покладений ресурсний підхід, який дасть змогу найкращим чином здійснювати інноваційний розвиток підприємства;

- для ефективної побудови механізму необхідно ввести низку кількісних показників, що дають змогу оцінити потребу господарюючого суб'єкта в інноваційному розвитку, а також результати від упровадження даного механізму;

- розроблений механізм інноваційного розвитку не повинен суперечити місії і загальній корпоративній меті підприємства;

- вибір тієї чи іншої програми інноваційного розвитку повинен бути заснований на інноваційному потенціалі окремого господарюючого суб'єкта. У зв'язку із цим в основу побудови механізму повинна бути покладена модель, що дає змогу комплексно оцінити інноваційний потенціал підприємства;

- інноваційний розвиток підприємства має ґрунтуватися на наявних і нових фундаментальних знаннях;

- механізм інноваційного розвитку підприємства не повинен суперечити основним вимогам і принципам, покладеним в основу державного і регіонального регулювання інноваційної діяльності господарюючих суб'єктів [10].

Забезпечення інноваційного розвитку має сприяти зародженню і ефективному пошуку нововведення, тобто повинен бути наявний відповідний механізм, що дає змогу прискорити процес генерування нововведень на підприємствах промисловості. Слід створювати умови вкладення коштів для впровадження у виробництво нововведень. Природно, що вирішення завдань створення інноваційних рішень і інвестування неможливо здійснювати без відповідних джерел фінансування. Однак

механізми функціонального забезпечення будуть різними залежно від того, на якій стадії розвитку перебуває та чи інша підприємницька структура. Необхідно зв'язати елементи функціонального забезпечення зі стадіями розвитку підприємницьких структур. Окрім того, механізм інноваційного розвитку підприємства пропонуємо формувати на основі оцінки потенціалу інноваційного розвитку підприємства. Механізм інноваційного розвитку підприємства представлено на рис. 1.

Метою функціонування будь-якого підприємства є збільшення капіталу в тій чи іншій формі – або безпосередньо у вигляді зростання чистого прибутку, або у вигляді зростання вартості підприємства. Однак самі по собі дані цілі не можуть бути безпосередньо пов'язані з інноваційним розвитком. Досягти цього можливо за допомогою глобальних цілей підприємства.

Комплексний інноваційний механізм розвитку підприємства повинен включати такі елементи та інструменти:

- організацію інноваційної діяльності;
- розробку і впровадження інновацій;
- фінансування та стимулювання інноваційної діяльності;
- технологічний трансфер;
- інтелектуальну власність.

Розглянутий механізм дає змогу врахувати все можливе, але допускає можливість появи нових у межах названих компонентів. Згадані компоненти повинні діяти в певній послідовності і характеризуватися взаємопов'язаністю і узгодженістю.

Основними елементами процесу організації інноваційної діяльності є формування інноваційної команди, створення інноваційної структури і розробка інноваційної стратегії. Формування інноваційної команди полягає в підборі персоналу, що володіє необхідними знаннями і кваліфікацією, здатного здійснювати інноваційну діяльність. Окрім того, необхідна наявність на підприємстві інноваційних менеджерів, які мають досвід управління у цій сфері.

Створення інноваційної структури передбачає формування організаційних підрозділів, що займаються інноваційною діяльністю. Таке формування може проходити в різних формах, основними з яких є створення, поглинання, ринкова інноваційна інтеграція, виділення.

Інноваційна стратегія являє собою детальний усебічний план досягнення поставлених цілей інноваційної діяльності, спрямований на зміцнення життєздатності та потужності підприємства щодо його конкурентів. Розробка стратегії дає змогу домогтися успіху в інноваційній діяльності. Підприємство може виявитися в кризі, якщо не зуміє передбачати обставини, що змінюються, і вчасно відреагувати на них.

Наступна складова частина інноваційного механізму – розробка і впровадження інновацій. До цієї групи можна включити пошук інноваційних рішень, розробку і впровадження інновацій.

Пошук спрямований на генерацію нових ідей, технічних рішень, створення новацій. Це необхідний етап інноваційного процесу, що становить основу подальших процесів, пов'язаних зі створенням новацій, придатних для впровадження. Розробка пов'язана з доведенням ідей до закінченого технічного рішення, яке може бути новацією. Для цього необхідна відповідна концентрація інтелектуальних, матеріальних і фінансових ресурсів, їх ефективна комбінація в часі і просторі. Впровадження пов'язано з практичною реалізацією інновації та передбачає комплекс заходів і певні організаційні структури, що дають змогу довести отриману новацію до свого споживача.

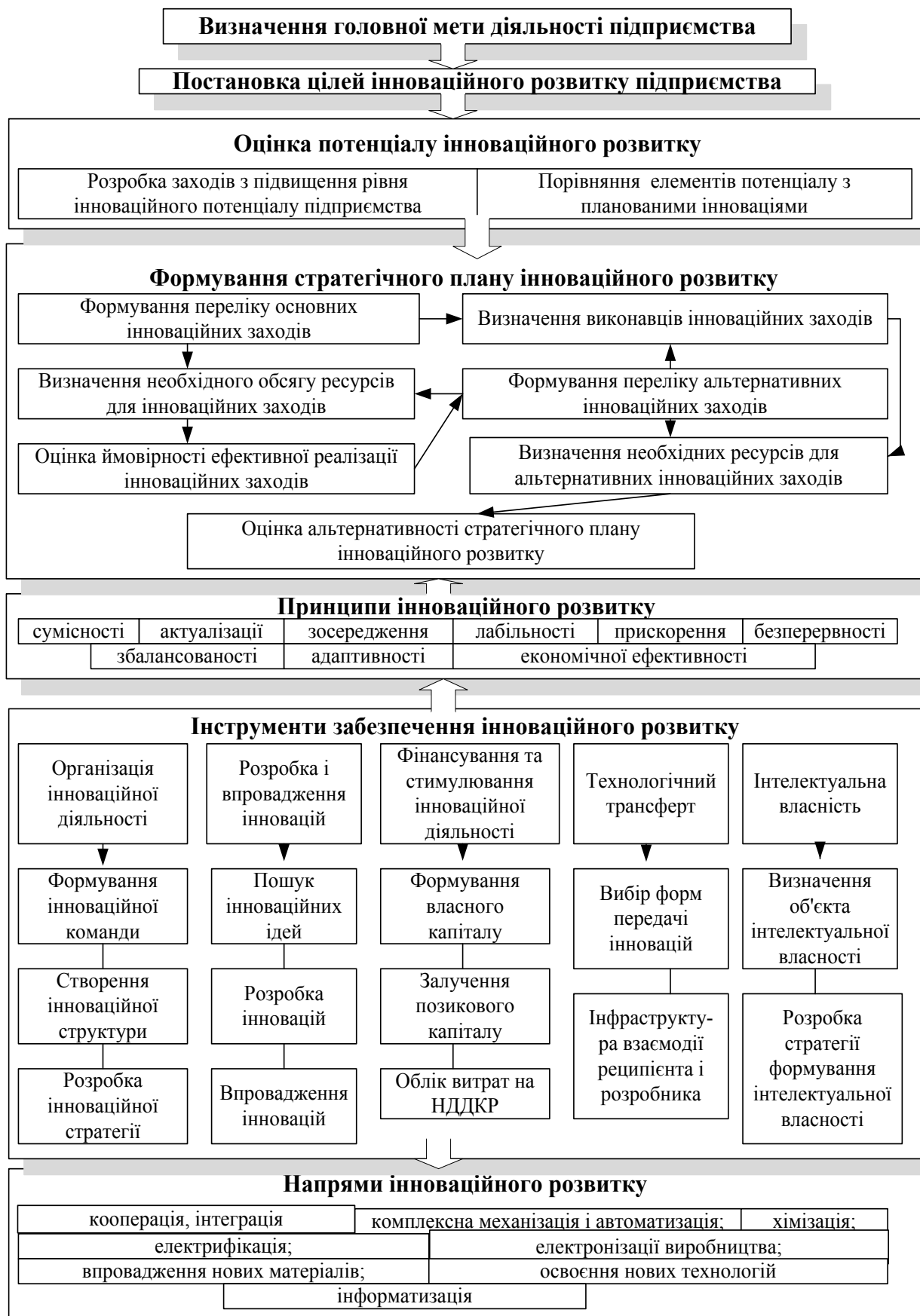

Рис. 1. Механізм інноваційного розвитку підприємства

Фінансування та стимулювання визначають способи формування фінансових ресурсів підприємництва та підвищення їх зацікавленості в упровадженні нововведень. Тут можна виділити елементи кредитування, формування власного капіталу, формування витрат на НДДКР і характеру віднесення їх на собівартість, ув'язки розмірів оподаткування з інтенсивністю інноваційної діяльності.

Здійснюючи інноваційний процес, особливо якщо він заснований на радикальних і стратегічних інноваціях, підприємств виробляє витрати, але не має заміщення цих витрат реальним продуктом або послугами на протязі тривалого часу. Більшість виробничих процесів для свого безперервного здійснення вимагають підживлення кредитними ресурсами на протязі короткострокового періоду. Але забезпеченням цього кредиту є створюваний або знаходиться на складі продукт, тобто з'являються в господарському обороті кредитні гроші, що мають товарне покриття. В інноваційному процесі такого покриття немає. У цьому полягає основна відмінність кредитування виробничого та інноваційного процесів.

Наступним елементом інноваційного механізму підприємств промисловості можна назвати технологічний трансфер. Ідеться про передачу технологій, розроблених у державному секторі, у підприємницький сектор. Важливість такого компонента пов'язана з тим, що багато відкриттів і важливі технічні рішення отримані в державних науково-дослідних інститутах, але для їх комерціалізації необхідне здійснення додаткових витрат, причому в низці випадків більш значних, ніж ті, які вироблені на дослідницькій стадії. У держави немає достатніх коштів для фінансування стадій упровадження, тому було б правильно надати підприємницьким структурам можливість використання у виробництві таких розробок [16].

Для організації даного трансферу необхідно вирішити такі завдання: визначити принципи і форми передачі технологій; сформулювати критерії відбору технологій; визначити методологію ціноутворення на передані ліцензії та патенти; створити зацікавленість організацій-розробників у такій передачі; створити інформаційну інфраструктуру взаємодії реципієнта і розробника.

Принципи передачі технологій: оплата, контрольованість напрямів використання, подальший науково-технічний розвиток, відсутність негативних наслідків для оборонних і стратегічних галузей [16].

Залежно від характеру переданих технологій можуть бути використані різні форми передачі:

- продаж ліцензій і патентів;
- залучення промислових підприємств до досліджень у державних науково-дослідних інститутах із подальшим наданням промислової власності;
- створення державно-приватних компаній і консорціумів зі спільного впровадження результатів завершених науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, виконаних за рахунок державного фінансування;
- створення в рамках державних науково-дослідних інститутів госпрозрахункових підрозділів, що займаються впровадженням розробок у кооперації промисловими компаніями.

Комбінування рекомендованих форм повинно здійснюватися з урахуванням особливостей конкретних технологій. Важливим питанням передачі технологій є створення інформаційної інфраструктури, покликаної обслуговувати цей процес. Ця інфраструктура повинна забезпечувати поширення інформації про передані технології, а крім того, містити елементи бір-

жового (аукціонного, тендерного) характеру, що дають змогу здійснювати торгівлю технологіями, а в окремих випадках сприяти їх конкурсному поширенню.

Ефективні інновації неможливі без наявності компонента інтелектуальної власності. Інтелектуальна власність – власність первинного автора на результати цілеспрямованої наукової, конструкторської, літературно-художньої та інших видів творчої діяльності, підтверджена або публікацією результатів у відкритій пресі, або реєстрацією відкриттів, патентів на винахід, товарних знаків і т. д. у відповідних державних органах в установленому порядку [12].

Висновки. Оскільки інноваційний розвиток є цілеспрямованим, безперервним процесом здійснення інновацій у науковій, виробничій, економічній, комерційній, фінансовій, маркетинговій, управлінській діяльності підприємства, спрямованим на максимальне повне задоволення суспільних потреб на основі реалізації наукових досягнень у процесі виробництва для отримання максимального економічного, соціального та екологічного ефекту, вираженого в зміні економічних показників, управління інноваційним розвитком підприємства необхідно здійснювати на основі методів і засобів впливу на інноваційні процеси шляхом формування ефективного механізму інноваційного розвитку.

Запропонована модель механізму інноваційного розвитку підприємства спрямована на активізацію інноваційного потенціалу підприємства та його перетворення на інноваційний капітал в умовах розвитку інтеграційних процесів взаємодії підприємств. Основними інструментами забезпечення інноваційного розвитку промислового підприємства є: організація інноваційної діяльності; розробка і впровадження інновацій; фінансування та стимулювання інноваційної діяльності; технологічний трансфер; інтелектуальна власність.

Література:

1. Анискин Ю.П. Корпоративное управление инновационным развитием : [монография] / Ю.П. Анискин. – М. : Омега-Л, 2007. – 411 с.
2. Богданов А.А. Тектология. Всеобщая организационная наука / А.А. Богданов. – М. : Экономика, 1989. – 354 с.
3. Гальперин С.Б. Организация управления инновационным развитием в корпоративной структуре / С.Б. Гальперин, Е.С. Кеневич. – М. : Институт микроэкономики, 2007. – 194 с.
4. Геєц В.М. Преодоление квазирыночности – путь к инвестиционно ориентированной модели экономического роста / В.М. Геєц // Экономика Украины. – 2015. – № 6. – С. 4–18.
5. Глазкова Ю.С. Формирование механизма инновационного развития промышленного предприятия : дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 / Ю.С. Глазкова. – Челябинск, 2011. – 144 с.
6. Дикань В.Л. Концепція інноваційного розвитку економіки України / В.Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2015. – № 52. – С. 9–20.
7. Дикань В.Л. Механизм восстановления машиностроительного комплекса Украины в условиях логистической интеграции / В.Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. – № 47. – С. 9–14.
8. Коваленко О.В. Формування механізмів прогнозування маркетинго-інноваційного розвитку економіки України / О.В. Коваленко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2015. – Вип. 11. – Ч. 2. – С. 38–45.
9. Колоколов В.А. Инновационные механизмы предпринимательских систем / В.А. Колоколов. – М. : Рос. экон. акад., 2001. – 260 с.
10. Кувшинов М.С. Сущность и структура механизма инновационного развития промышленной интегрированной структуры / М.С. Кувшинов, М.И. Бажанова // Вестник ЮУрГУ. – 2012. – № 30. – С. 50–55.

11. Левченко Ю.Г. Формування механізму управління інноваціями підприємств харчової промисловості / Ю.Г. Левченко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2007. – № 3(41). – С. 192–197.
12. Платонова И.В. Содержание компонентов инновационного механизма предприятия / И.В. Платонова, Е.В. Горковенко // Ин-ВестРегион. – 2010. – № 1. – С. 60–63.
13. Путінцев А.В. Умови розвитку інноваційної діяльності в Україні / А.В. Путінцев [та ін.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ea.donntu.org:8080/bitstream/123456789/7310/1/802_Putinsew.PDF.
14. Свечникова В.В. Организационно-экономический механизм инновационного развития корпоративных структур : дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 / В.В. Свечникова. – Екатеринбург, 2010. – 200 с.
15. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент : [учебник] / Р.А. Фатхутдинов. – СПб. : Питер, 2004. – 400 с.
16. Череп А.В. Трансфер технологій як складова інноваційного механізму / А.В. Череп [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=67863>.

Толстова А.В., Огненная К.В. Теоретические аспекты формирования механизма инновационного развития промышленного предприятия

Аннотация. В статье исследованы теоретические основы инновационного развития предприятий, определены основные принципы и требования к формированию механизма инновационного развития. Разра-

ботана модель механизма инновационного развития промышленного предприятия, которая на основе оценки инновационного потенциала, выделения принципов и инструментов развития в условиях развития интеграционных процессов позволяет преобразовать инновационный потенциал предприятия в инновационный капитал.

Ключевые слова: промышленное предприятие, инновационное развитие, механизм инновационного развития.

Tolstova A.V., Ohnenna Kh.V. Theoretical aspects of the formation of mechanism of innovative development of industrial enterprises

Summary. In the article, the theoretical bases of innovative development of enterprises are studied, the basic principles and requirements for the formation of innovative development mechanism are determined. A model of the mechanism of innovative development of an industrial enterprise is developed, which is based on an assessment of innovation capacity and distinguishing principles and development tools in terms of development of integration processes allows converting the innovative capacity of the enterprise into the innovation capital.

Keywords: industrial enterprise, innovative development, innovative development mechanism.